

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО
ЗАПОВІДНИКА У М.ЛУЦЬКУ

**СТАРИЙ
ЛУЦЬК**

ЛУЦЬК-2015

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Kroniki polski czyli kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego.* – Ks. 2. – Warszawa, 1846. – 449 s.
2. *Історія Волині України.* Волинська область. – К., 1970. – 746 с.
3. *Kronika polska.* – Sanok, 1857. – 1500 s.
4. Кучинський М. Нариси стародавньої та середньовічної історії Волині. – Луцьк, 1994. – 267 с.
5. Кучинський М. До питання про оборонні укріплення середньовічного Луцька. // *Вісник* те сучасне Волині та Полісся. Луцька міська громада: історія, традиції, люди. Науковий збірник. Випуск 26. Матеріали ХХVI Волинської обласної науково-краєзнавчої конференції, присвяченої 16-й річниці Незалежності України, 510-ій річниці надання м. Луцьку Магдебурзького права і 390-ій річниці створення Луцького православного братства. М. Луцьк, 9–10 листопада 2007 р. – Луцьк, 2007. – С. 29–32.
5. *Літопис Руський.* – К., 1989. – 591 с.
6. Михайлюк О., Кічий І. *Історія Луцька.* – Львів, 1991. – 192 с.
7. Бидерве Л. *Славянские древности.* – М., 2001. – 592 с.
8. *Повесть временних лет.* – М. – Л., 1950. – 404 с.
9. Цинкаловський О. *Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року).* – У 2-х т. – Т 2. – Вінніпег : товариство «Волинь», 1986. – 578 с.
10. *Słownik geograficzny Krolewstwa Polskiego i innych krajow slowianskich.* – T. V. – Warszawa, 1884. – 779 s.
11. Strykowski M. *Kronika polska, litewska, zmodzka i wszystkiej Rusi.* – T I. – Warszawa, 1846. – 392 s.

ЛИБА
Юрій,
МИЦЬКО
Ігор

НЕІСНУЮЧИЙ ПОХІД 981 Р. КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА НА ЛЯХІВ*

м. Львів

Одним із ключових питань давньої української історії є згадка у “Повісті временних літ” (далі – ПВЛ) під 981 р.: *“иде Володим”рѣ. к Лахомъ. и заѣз грады иѣ. Перемышль. Червень. и ины города, иже суть и до сего днѣ подъ Русью”* [36, 69]. Не зважаючи на те, що дискусійними є не лише передумови, причини, мета, характер і результати згаданої акції, саме цей рік прийнято вважати датою входження Підгір’я та Волині до складу Київської держави. Кардинальні розбіжності існують і щодо історично-географічного трактування територіального об’єднання *“Червень и ины города”* та у визначенні переліку населених пунктів, окреслених як *“ины города”*. Немає жодної певності, наскільки збігаються чи різняться *“Червень и ины города”* ПВЛ та *“Червенська земля”* Галицько-Волинського літопису.

Це свідчення є одним із найзаполітизованіших у ПВЛ. Протягом століть воно слугувало історичним виправданням загарбання наших західних земель Польським королівством, і не лише у XIV ст., але і в 1919 році. Адже у літописі начебто йдеться про військовий похід київського князя на поляків, який завершився захопленням у них Перемишля та волинських городів, які увійшли відтоді до складу Русі. Російська історична наука також укріпилася в думці, що до 981 р. Волинь була на периферії руських інтересів [8, 129-132, 174].

Однак проти реальності військового конфлікту з поляками (походу на ляхів) у 981 році промовляє низка аргументів. Насамперед, з достовірних матеріалів знаємо, що на той час Волинь і Прикарпаття не перебували у складі Польщі. Тривалий час поза увагою залишалося те, що внаслідок походу 981 р. Володимир міг зайняти лише землі, що входили до складу Чеської держави. Думку про тогочасну приналежність Волині та Прикарпаття до Чехії ще в середині XIX ст. вперше висловив Ф. Палацький [50, 260–261]. На цю обставину звертали увагу М. Грушевський [6, 488–490] і Я. Ісаєвич [15, 107–124], проте трактування подій, описаних у літописі під 981 роком, як конфлікт Русі з Польщею й надалі залишається домінуючим у польській історичній науці, яка здебільшого ігно-

валася ‘Деревською землею’, ‘Деревою’, а пізніше – ‘Деревською п’ятиною’.

Дійсно, літописне повідомлення про похід Ольги “к Новугороду” не може стосуватися Новгород Великого з тієї причини, що в середині X ст. такого містобудівного утворення ще не було. Його зведено щойно в середині XI ст. заходами Володимира Ярославича.

Незважаючи на те, що Новгород на Волхові у 947 році ще не було, літописець прямо називає метою мандрівки Ольги на Лугу населений пункт під такою самою назвою. Незалежні тогочасні писемні джерела переконують у тому, що Новий гóрод існував на південному заході Русі. Саме цей населений пункт під назвою ‘Немогард’ (‘Νεμογαρδός’) згадував Константин Багрянородний у трактаті “Про управління імперією”, написаному в 948–952 роках. За його свідченням, із різних місцевостей ‘зовнішньої Русі’ (зокрема, з Немогарда, у якому сидів Святослав) водоймами, що впадають у Дніпро, до Києва сплавливали човни-однодревки. Найвірогідніше, йшлося про волинські допливи Прип’яті, адже у басейні Десни місцем збору однодревок вказано Чернігів (Τζερνιούσαν).

У творі Аль-Мас’уді “Промивальні золота та рудники самоцвітів”, написаному в 947–948 рр. й переробленому 957 року, згадано народ ‘нукарда’. Дослідники доводять, що під цією назвою слід вбачати ‘новгородців’. Їхня присутність у складі печенізько-угорської коаліції доводить, що в етнонімі ‘нукарда’ могла відобразитися назва лише якогось іншого (не волховського) Новгорода. Саме цей Новий гóрод згадано під 947 роком у ПВЛ як географічний орієнтир маршруту Ольги на волинську Лугу (“иде Сѡлга к Новугороду”) і його, як центр уділу Святослава, згадав Константин Багрянородний. Цим Новим городом міг бути розташований на Лузі волинський гóрод (характерне городище волинського типу) – дитинець майбутнього Володимира. Ця назва могла виникнути на противагу старшому центру Волинської землі – літописному Волиню, розташованому на лівобережжі Західного Бугу.

Про приналежність Побужжя ще на початку X ст. до одного із трьох угруповань русів свідчать давні географічні арабські трактати. Насамперед, незбережений в оригіналі твір Аль-Балхі “Карта кліматів” (920–921). Знаємо його завдяки редакції Аль-Істахрі (бл. 930–933) та її переробці 950–970 рр. Ібн-Хаукаля. Цікавий для нас текст у Аль-Істахрі звучить так: “Русы. Их три группы. Одна

группа их ближайшая к Булгару, и царь их сидит в городе, называемом Куяба, и он больше Булгара. И самая отдаленная из них группа, называемая ас-Славийа, и (третья) группа их, называемая ал-Арсанийа, и царь их сидит в Арсе. И люди для торговли прибывают в Куябу. Что же касается Арсы, то неизвестно, чтобы кто-нибудь из чужеземцев достигал ее, так как там они (жители) убивают всякого чужеземца, приходящего в их землю. Лишь сами они спускаются по воде и торгуют...” [30, 315].

Відповідний фрагмент твору Ібн-Хаукаля має для нас суттєві уточнення: “И русов три группы. (Первая) группа, ближайшая к Булгару, и царь их в городе, называемом Куяба, и он больше Булгара. И группа самая высшая (главная) из них, называют (ее) ас-Славийа, и царь их в городе Салау, (третья) группа их, называемая ал-Арсанийа, и царь их сидит в Арсе, городе их. И достигают люди с торговыми целями Куябы и района его. Что же касается Арсы, то я не слышал, чтобы кто-либо упоминал о достижении ее чужеземцами, ибо они (ее жители) убивают всех чужеземцев, приходящих к ним. Сами же они спускаются по воде для торговли...” [30, 315–316].

В світлі останніх досліджень можна стверджувати, що в 920–921 рр. ас-Славією називали саме Волинське Побужжя. Слов’янськість Побужжя очевидна не тільки з археологічного, а й з етнографічного та історичного огляду. Про це свідчить і згадка Іпатіївського списку ПВЛ про ‘землю волиньскую’ (в інших списках фігурує – ‘словѣньская’, ‘словенская’, ‘словенська’), яку начебто захопили угорці за Карпатами, в Подунав’ї. Взаємозамінність назв ‘Волинська земля’, ‘Словенська земля’ підтверджує і назва ‘Словенський городок’, закріплена за городищем давнього Волиня, який слід ототожнити із центром ас-Славії – гóродом Салау.

З територією Побужжя пов’язана і легендарно-історична повість, відома під назвою “Сказание о Словене и Русе и городе Словенске”, в якій розповідається про заснування “великаго града Словенска”. Географічні та етнонімічні вказівки “Сказання” близькі до легенди про ‘Славний город’ Славоя, яка записана в Грубешові, що поблизу Волиня. У цих схожих за змістом легендах зафіксовано кілька етапів слов’янського заселення Побужжя та переміщення його головних адміністративно-політичних центрів: від Зимненського городища (‘града Словенска’ / ‘славного города Славоя’) через Волинь (‘Словенський городок’) до ‘Нового го-

рода' на Лузі[11, 93–113]. Важлива роль Зимненського городища як найстаршої слов'янської пам'ятки празько-корчацької культури (V–VII ст.) укріпленого типу цілком узгоджується зі статусом Словенська у “Сказаниі”. Розташування дитинця майбутнього Володимира нижче за течією Луги від Зимного відповідає топографічній вказівці “Сказання” про відстань між Словенськом та Новгородом “яко поприще и болъ”.

Зв'язок Новгорода на Лузі з молодшим щонайменше на століття однойменним Новгородом на Волхові дуже тісний. Він проглядається не лише у місцевих легендах та оповідях, але й у топонімах. Волинська ріка Луга має прямий відповідник у Новгородській землі. ‘Славенському городку’ літописного Волиня відповідає Славенський кінець волховського Новгорода. Село Поромів має відповідник у літописному Поромоніму дворі, де новгородці перебили найманий скандинавський загін Ярослава. Поруч із Поромовим є давнє с. Лудин, переселенці з якого, правдоподібно, в російському Новгороді заснували тамтешній Людін кінець. Їх етнонім ідентичний згаданий Баварським географом “Forsderen Liudi” / “перші, керівні люди”[43, 166]. Ці назви, як і ‘Новгород’, ‘словене’, новгородський ‘Словенський кінець’, могли принести на береги Волхова (разом із легендарною спадщиною) вихідці з Побужжя.

Назва нового адміністративного центру – Во́линя – наглядно демонструє новий, непідлеглий статус слов'янського етнополітичного союзу Побужжя (пор. далекий відповідник – пізньосередньовічні ‘Воли’ та ‘Волиці’***) й пояснює зміну його архаїчної назви ‘дуліби’ на ‘волиняни’. Союз волинян змінив дулібський союз і зберіг свою гегемонію в регіоні до його входження у склад Русі.

Зміна назви ‘Новгород’ на ‘Володимир’ відбулася на початку 90-х рр. X століття. Цю подію слід пов'язувати зі звісткою про заснування гóрода Володимира у ‘Словенській землі’, яка збереглася у Новгородському четвертому літописі. За цим повідомленням, Володимир Святославович заснував на Словенській землі гóрод і назвав його своїм іменем – Володимиром. Новозаснований гóрод князь оточив валом та збудував у ньому дерев'яну соборну церкву Богородиці. Володимир також хрестив руських людей і намісників. Зважаючи на сучасне розташування церкви Богородиці в межах підгороддя, поза дитинцем, логічно припустити, що князь Володимир насправді не збудував, а лише розширив давній волинський гóрод[10, 15–30] та іменував його на свою честь – з огляду

на народження у сусідніх Будятичах[9, 37–70]. Відтак цілком логічно сприймається й літописна звістка про хрещення намісників гóрода, який на той час вже існував і був відомим під назвою ‘Новий гóрод’.

З територією Волині та Прикарпаття був очевидно пов'язаний і князь Олег Аль-Масуді в своїх “Золотих копальнях і розсипах самоцвітів” (бл. 947 р.) відзначає: “Первый из царей славянских – Ад-Дир. У него обширные города и многочисленные земли. Купцы-мусульмане направляются в его столицу с товарами”[12, 117]. А за Діром “следует царь ал-Олванг, у которого много владений, обширные строения, большое войско и обильное военное снаряжение. Он воюет с Румом, франками, лангобардами и другими народами. Войны между ними ведутся с переменным успехом. За этим царем следует из стран славян царь турок, а это вид славян наиболее красивый, наибольший числом и силой”[31, 471]**** (йдеться про підкорену угорцями слов'янську Великоморавську державу). В першому із згаданих правителів дослідники вбачають відомого з ПВЛ Діра, в другому – Олега, правдоподібно, сина та батька[24].

До речі, така діархія збереглась і пізніше. В 941 році в похід на Царгород пішли війська київського князя Ігоря та його тестя “волинського” князя Олега. Після розгромної битви під Константинополем та загибелі Олега в прикаспійській Берді в 941/942 р. деревляни в 946 році підняли бунт і вбили київського правителя. Від часів Ольги обидві частини Київської держави управлялись вже одним князем.

Аль-Мас'уді повідомляє також: “І ці язичники розділяються на різні роди: з них рід, у якого з глибокої давнини була державність. Був у них цар, якого називали Маджк. І цей рід називається вли-нана. В давнину за цим родом йшла решта родів слов'ян, бо саме в них був цар, і інші їх царі підпорядковувалися йому ... У слов'ян багато родів і різновидів... Раніше ми згадали звістку про царя, якому підпорядковувалися всі їх царі в давнину, і це Маджк цар вли-нана. І цей рід один корінь з коренів слов'ян, шанований в їх родах. І це йде у них з давнини. Пізніше з'явилися незгоди між їх родами, і щез їх порядок. І їх роди стали ворожими один одному. Цар кожного їх роду є царем, як ми згадали, з їх царів, з причини, про яку довго розповідати”[13, 10].

Деякі дослідники[26] вбачають у Маджакові відомого з візантійських джерел слов'янського “короля Мосокія” (згаданий під

593 р.[42, 23, 53, 54, 257, 295, 296, 300, 309]****. Винятковість волинян цілком вписується в сучасну теорією про походження слов'ян з Полісся / Волині.

Аль-Мас'уді, який не був на наших землях і користався чужою інформацією, тут навів дещо застарілі дані. На час створення його твору правила Руссю княгиня Ольга. Тобто, фактично він відбивав стан з-перед декількох десятиліть, тобто, з 920-х років. Через те, що в Аль-Мас'уді після цього повідомлення йде розповідь про ободритів, деякі дослідники почали локалізувати валиняна біля Одеру[3, 5]. Однак насправді йшлося не про згаданих у Географа Баварського (до 850 р. або II половина IX ст.) Nortabtrezi (північних ободритів), а Osterabtrezi (східних ободритів). Останні проживали над Дунаєм і межували з болгарами[48, 67; 54, 49–50].

У Географа Баварського відзначено і плем'я Busani, в якому більшість істориків вбачає “наших” бужан[3, 4, 6]. Про те, що на зміну їм прийшла назва волиняни знаємо з ПВЛ: “Бужне. за” сѣдять по Бугу. послѣже не Вольнане” [35, 8]. Тобто, Аль-Балхі та Аль Масуді говорять майже в один час про одну і ту ж територію / край.

Отже, ніякого захоплення князем Володимиром польських земель у 981 р. не було. Підгір'я та Волинь входили до складу Київської держави задовго до цієї дати. Орієнтація руських літописів на Волховський Новгород пояснюється загальною ідеологічною направленістю редакції ПВЛ 1118 р., замовником якої був Мстислав-Гарольд Володимирович – князь новгородський (1088–1117), білгородський (1117–1125) та великий князь київський (1125–†1132). Гарольд був одружений зі шведською принцесою Христиною, їхня донька Інгеберг взяла шлюб із данським принцом Кнудом II, а інша – Малфріда – з норвезьким королем. На думку Б.Рибакова, остання редакція ПВЛ здійснена у 1118 році з ініціативи цього проскандинавськи налаштованого князя. За дослідженнями Баріса Рибакова, “новгородский князь выдвинул рядом с Киевом Новгород и поставил начало государственности на Руси в связи с приглашением в Новгород норманского конунга”[39, 298].

Гарольд вибудовував історично-юридичні підстави, щоб обґрунтувати своє сходження на головний престол Русі та заміну місцевих намісників представниками новгородського клану (через вигадану участь мешканців Півночі Русі у містобудівельних процесах у Смоленську, Любечі, на Київщині; у військових походах[35,

16, 106, 20]. В штучній концепції першості тих племен у творенні держави центральне місце посідав князь Олег. Тому в літопису період діяльності князя змістили на півстоліття назад, поселили його в Новгороді, приписали йому лаври засновника Київської держави (він 882 року начебто переніс столицю з Новгорода до Києва) і врешті передчасно “умертвили” його 912 року. Насправді Олег († 943) ніколи не був на землях майбутньої руської Півночі. Як представник данської династії, яку шведи вигнали з батьківщини, Олег не мав що робити у шведських факторіях[25].

Очевидно, прошведські симпатії князя Мстислава-Гарольда привели до того, що у нашому найдавнішому літописі ми не знайдемо етноніма «данець». На початку ПВЛ відзначено «Афетово же кольно и то Варази. Свеи (шведи). Оурманс (норвежці). Готъ (мешканці о. Готланда). Русь. Аглантъ. Галичантъ. Волохове. Римлантъ. Нѣмци. Корлази. Венедици. Фраговъ (мешканці Фризії). и прочии присѣдять ѿ запада къ полудень» [35, 4]. А під 862 р. говориться, що чудь, словени, кривичі та весь «идоша за море к Варягом. к Руси. сіце бо звахуть. ты Варягы Русь. іако се друзии зовутса Свес. друзии же Оурмани. Анѣглане. инѣи и Готе» [35, 14]. У той же час навіть Тітмар Мерзебурзький, розповідаючи у своїй хроніці про сучасні йому події на Русі 1018 року, говорить про «швидких данів» у Києві [53, 530]. У зв'язку з цим мав рацію О. Партицький, коли ідентифікував згаданих у ПВЛ русів із данцями [32, 203-204].

Немає в літописі і вказівки на данське походження перших відомих правителів Русі (встановлене вже в нових часах на підставі аналізу їхніх імен та скандинавських джерел), відсутні відомості про прибуття варягів з Данії по Віслі та Бугові, тобто, через Волинь.

До слова, можливо, є свідчення закоріння на Волині людей з оточення Рюрика / Роріка Ютландського. Як останньо встановлено [8]. Хреститель Русі народився у волинських Будятичах (Будутинъ вѣси). Не виключено, що цей топонім походить не від імені Будята, а від назви Budjadingerland у східнофризькій Рюстрінгії. Данський правитель Рорік Ютландський, який тримав у ленному володінні Фризію, у 860-х р. здійснив військовий похід на землі давньої України та призначив тут своїм намісником брата вбитого ним місцевого князя [21, 12].

—
860 р.

—
943/942

До виразних новгородських акцентів, привнесених у ПВЛ редакторами Гарольда, належить і звітка про шлях “із варяг у греки”, штучно прив’язана до легенди про відвідання апостолом Андрієм Києва та Новгороду. Саме це повідомлення давало підстави не одному поколінню істориків географічно пов’язувати околиці Волхова та Ільменя із Руссю, хоча ці регіони тривалий час розвивалися у цілковито відмінних економічних та політичних реаліях.

У часи Олега Русь із Балтикою зв’язував Бузько-Віслянський шлях, про що свідчать скарби з дирхемами, виявлені у підпліснеських, дорогичинських та берестейських околицях. А у II половині X ст. варяго-руські поселення (Бодзя) з’являються і на берегах Вісли. Освоєння Поволхов’я активно розпочалося лише за часів Ярослава Мудрого. Причиною стало блокування 1018 р. шляху по Бугу польським володарем Болеславом I. Наш князь у 1022 р. відвоює Берестя, а вже у 1030–1031 рр., розблоковуючи бузький балтійський шлях, війська Ярослава і Мстислава повертають захоплені поляками Белзчину та Червенські городи. Ту саму мету – повернення контролю Русі над Бузьким торговельним маршрутом – Ярослав переслідував і в 1038–1041 рр., організовуючи похід на ятвягів, литовців та мазовшан.

Проте тривала конфронтація із Польщею та активізація ятвягів змусила Ярослава шукати альтернативні шляхи сполучення із Балтикою.

Згадаймо, що перші походи варягів / данців на східнослов’янські землі відбувались і по Двіні. За Хронікою Сакса Граматика тоді були захоплені, зокрема Полоцьк [51, 38]. Проте, і Двінський шлях було заблоковано для київського князя, через родову протистояння з полоцькою династією. Як сказано у Лаврентіївському літописі “мечь взимають Роговоложи внуци противу Ярославим внуком” [37, 301]. Очевидно, саме маніфестацією Ярославового права на полоцьку спадщину, а відтак і правом контролю Двінського шляху на Балтику, слід сприймати твердження ПВЛ про походження Ярослава від Рогніди [38, 169-173, 196-197]. Насправді ж він, судячи з іменослову нащадків, був сином чехині, правдоподібно, порідненої з тамтешнім князем св. Вацлавом [24, 72].

Незважаючи на тимчасові перемоги київських князів над полоцькими, їх полонення, відсилання до Візантії і ув’язнення в Києві, аж до 1128 р. вони не підпорядковувалися київським князям і були незмінними противниками Новгороду на Волхові [1, 237-261;

28, 253]. Волховський маршрут (спершу із центром у т. зв. Рюриковому городищі) став для Ярослава альтернативою Бузькому та Двінському шляхам у торгівлі Русі із Балтикою. З цією метою він у 1034 р. привозить на Волхов (очевидно до “Рюрикового городища”) сина та владика Луку. Цей історичний факт згадав літописець, ретроспективно називаючи неіснуюче на той час місто на Волхові: “иде Ярославъ к Новгороду. посади снѣ своего Володимира. в Новгородѣ снѣ на постави Жидятоу” [35, 138]. Укріплення Нового города (дитинця) вперше з’явилися на місці кількох розрізнених різноетнічних поселень щойно у 1044 році. Як відмічено саме у новгородському літописі: “на весну же Володимиръ заложи Новгородъ и здѣла и” [29, 181-182]. А у 1046–1050 рр. у межах ново-заснованого города спорудили Софійський собор.

До окняження Новгородської землі могли залучатися і вихідці із Побужжя. Зважаючи на лехітську основу новгородської говірки у міграційній хвилі Ярославових часів, логічно було б пояснити її перебування там виселених після русько-польського конфлікту із Побужжя етнічних поляків та місцевих колаборантів, які підтримували Святополка та Болеслава. Так літописець повідомляє, що після походу на ляхів 1031 р. Ярослав та Мстислав спустошили Лядську землю, де захопили багато ляхів та розділили між собою. Цих ляхів Ярослав осадив на р. Росі. Значно пізніше, під 1268 р., таку порубіжну етнічну групу літописець назвав ляхами-українянами.

Переселенцями на Волхов у часи Ярослава найперше могла бути вільна торговельна верства, контакти яких із Балтикою були б вигідними для Ярослава. Є підстави вважати, що серед переселенців була й група волинських єретиків болгарського походження прихильників богомільства [8, 312–336]. Очевидно, із їхньою присутністю на Волхові слід пов’язати окремі тексти т. зв. Новгородського кодексу, виявленого археологами у пластах I чверті XI століття. Вони мають виразний апокрифічний характер, що пов’язується із впливом болгарських богомилів [15, 3–25; 40, 113–143; 14, 190–212] *****.

Саме в часи Ярослава, одруженого на шведці, і були покладені підвалини майбутньої новгородської економічної могутності, що переросла у стійку конфронтацію до Києва (“Руси”). Подібно й “антикиївськість” Мстислава-Гарольда, яка також спиралась на родичанні зі шведськими володарями, правдоподібно, підсилила ще і його “антиданськість”.

Наведені факти закріплення права на новгородські володіння шведськими шлюбами доводять, що на зламі X–XI ст. Олег, як представник данської династії, яку шведи вигнали з батьківщини, не мав що робити у північних (волховських) шведських факторіях. Данці тривалий час конфліктували зі шведами, які наприкінці IX ст. захопили престол Данії, а північ Русі була районом вікової експансії саме шведів.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що ніякого захоплення князем Володимиром частини польських земель у 981 році не було. Підгір'я та Волинь входили до складу Київської держави ще від початку X ст. Фальшування відповідного фрагменту літопису було здійснено з ініціативи прошведськи настроєного князя Мстислава-Гарольда Володимировича у 1118 р.

ПРИМІТКИ:

*Доповнений варіант статті “Про видуманий похід 981 р. князя Володимира на ляхів”, опублікованої на сайті “Збруч” [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/28650>

**Про чеське походження Добрині писав також А.Членов. Див.: Членов А. М. По следам Добрыни. – Москва, 1986. – С. 31–32.

***Для заохочення переселень мешканцям нових сіл давали “волю” – звільнення від податків і надання ряду привілеїв на обумовлений термін.

****Укладачі хрестоматії «Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. Восточные источники. – Москва, 2009», правдоподібно, з політичних міркувань не помістили у себе цю згадку про аль-Олванга / Олега.

*****В інтернеті висловлюють припущення про поріднення з Мосо-кієм волинських шляхтичів Денисків-Мокосійовичів, найдавнішим відомим представником якого був згаданий у 1427 р. Dinisko dicti Maguseya з галицьких Подгородичів (Однороженко О. Родова геральдика Руського королівства та руських земель Корони Польської XIV–XVI ст. Харків, 2009. – С. 165; Собчук В. Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині X – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014. – С. 178). За фантастичним родоводом, опублікованим в 1645 р. в гербарі Ш.Окольського (Okolski S. Orbis Polonus... – Cracoviae, 1645. – Р. 307), протопластом шляхтичів визнавався онук Атіли (†453) Mokosey, який віддав Кременець польському королю Болеславу Сміливому (†1038).

*****Монах Ісакій, власник і писар цієї пам'ятки, став священником у Суздальі 999 року. Вочевидь, його забрав до Новгорода князь Ярослав, після придушення там 1024 р. повстання волхвів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев Л. В. Полоцкая земля в IX–XIII вв. – Москва, 1966. – С. 237–261.
2. Былины. – Москва, 1988.
3. Войтович Л. “Баварський географ”: Проблеми ідентифікації слов'янських племен // Треті “Ольжині читання” Пліснеськ. 31 травня 2008 року. – Львів, 2009. – С. 3–14.
4. Гильфердинг А. Ф. Онежские былины, записанные летом 1871 года. – Москва, Ленинград, 1949. – Т. 2.
5. Гильфердинг А. Ф. Онежские былины, записанные летом 1871 года. Москва, Ленинград, 1950. – Т. 3.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. – Київ, 1991. – Т. 4.
7. Грушевський М. Історія української літератури. – Т.4. – Кн.1. – Київ, 1994.
8. Диба Ю. Батьківщина святого Володимира. Волинська земля у поглядах X століття (Міждисциплінарні нариси ранньої історії Русі-України). Львів, 2014.
9. Диба Ю. Історично-географічний контекст літописного повідомлення про народження Володимира Святославовича: локалізація Будятиного села // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 37–70.
10. Диба Ю. Літописне свідчення про заснування міста Володимира наприкінці X століття: Володимир на Лузі чи Владімір на Клязьмі? // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 15–30.
11. Диба Ю. «Словенська земля» літописних повідомлень про заснування Володимира: до волинського походження новгородських етногенетичних легенд // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. (Матеріали наукової конференції “Любартівські читання”. 22–23 травня 2013 року). – Луцьк, 2013. – С. 93–113.
12. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. Восточные источники. – Москва, 2009. – Т. 3.
13. Жих М. До проблеми етногенезу Волинської землі (VI – початок X ст.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2009. – Вип.13. С.5–11
14. Зализняк А. А. Проблемы изучения Новгородского кодекса XI века, найденного в 2000 г. // Славянское языкознание. XIII Международный съезд славистов. Любляна, 2003 г. Доклады российской делегации. Москва, 2003.-С.190-221.
15. Зализняк А. А., Янин В. Л. Новгородский кодекс первой четверти XI в. – древнейшая книга Руси // Вопросы языкознания. – Москва, 2001. № 5. – С. 3–25.

16. Зимин А. А. Память и похвала Иакова Мниха и Житие князя Владимира по древнейшему списку // Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР. – Москва, 1963. – Вып.37. – С.66-75.
17. Исаевич Я.Д. “Грады червенские” и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами (конец IX – начало XI века) // Исследования по истории славянских и балканских народов. Эпоха средневековья. Киевская Русь и её славянские соседи. – Москва, 1972. – С. 107–124.
18. Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в X–XI вв. – Москва, 1964.
19. Миллер В. Ф. Очерки русской народной словестности. Былины. – Т. 1. – Москва, 1897.
20. Миллер В. Ф. Очерки русской народной словестности. Былины. – Москва, 1910. – Т. 2.
21. Мицько І Генеалогічне дерево наших найдавніших правителів. – Львів, 2014. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/33365>
22. Мицько І. Пліснеськ – батьківщина княгині Ольги // П’яті “Ольжині читання”. Пліснеськ, 10 жовтня 2005 року. – Львів, 2006. – С. 61–81.
23. Мицько І. Родовід княгині Ольги за європейським епосом // Другі “Ольжині читання” Пліснеськ–Львів. 14-15 червня 2007 року. – Львів, 2007. – С. 18-34.
24. Мицько І. Українсько-чеські зв’язки та історія Підгір’я X–XI століть // П’яті «Ольжині читання». Пліснеськ, 7 травня 2010 року. – Львів; Броди, 2011. – С. 63–77.
25. Мыцько И. Датское происхождение князя Олега. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://conference.dansk.ru/content/view/28/39/>
26. Мусокій. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B9>
27. Насонов А. Н. “Русская земля” и образование территории древнерусского государства. Историко-географическое исследование. – Москва, 1951.
28. Никитин А. Л. Основания русской истории. Мифологемы и факты. – Москва, 2001.
29. Новгородская первая летопись. Берлинский список. – С.-Петербург, 2010.
30. Новосельцев А. П. Восточные источники о восточных славянах и Руси VI–IX вв // Древнейшие государства Восточной Европы. 1998 г.

- Памяти чл.-кор. РАН А. П. Новосельцева. – Москва, 2000. – С.263-323.
31. Новосельцев А. П. Образование Древнерусского государства и его первый правитель // Вопросы истории.-1991.-N2-3. – С. 453-476.
32. Партицкий О. Скандинавщина в давній Русі. – Львів, 1887.
33. Песни, собранные П.В.Кириевским. – Москва, 1862. – Ч. 1. – Вып. 4.
34. Песни, собранные П.Н.Рыбниковым. Народные былины, старины, побывальщины и песни. – Петрозаводск, 1864. – Ч. 3.
35. Полное собрание русских летописей. – С.-Петербург, 1908. – Т.2.
36. Полное собрание русских летописей. – Петроград, 1923. – Т. 2. – Вып. 1.
37. Полное собрание русских летописей. – Ленинград, 1926. – Т.1. – Вып.1.
38. Пчелов Е. Д. Генеалогия древнерусских князей. IX – начало XI в. – Москва, 2001.
39. Рыбаков Б. А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. – Москва, 1963.
40. Соболев А. Н. Новгородская псалтырь XI века и её антиграф // Вопросы языкознания. – Москва, 2003. – С. 113–143.
41. Турек Р. Либице княжеское городище X в. – Прага, 1966. – 1969.
42. Феофилакт Симокатта. История. – Москва, 1996.
43. Херрман И. Ruzzi. Forsderen Liudi. Fresiti: К вопросу об исторических и этнографических основах «Баварского географа» (первая половина IX в.) // Древности славян и Руси. – Москва, 1988. – С.162-169.
44. Щавелева Н. И. Польские латиноязычные средневековые источники. – Москва, 1990.
45. Krak. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Krak>.
46. Krok_(vojvoda). – [Електронний ресурс] / Режим доступу: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Krok_\(vojvoda\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Krok_(vojvoda))
47. Labuda G. Narodziny polsko-ukraińskiej granicy etnicznej w polskiej historiografii // Początki sąsiedstwa: Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w sredniowieczu. – Rzeszów, 1996. – S.9-17.
48. Moszyński L. Obodryci naddunajscy // Słownik starożytności słowiańskich. – Wrocław, 1967. – Т. 3.
49. Nalepa J. Lech // Słownik Starożytności Słowiańskich. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967. – Т.3. – Cz.1.
50. Palacký Fr. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, dle původních pramenů. – Praha, 1848. – Díl 1. – Část 1.

44 СТАРИЙ ЛУЦЬК

51. Saxo Grammaticus Gesta Danorum. / Ed.J. Olrik et H.Raeder. – Hauniae, 1931.

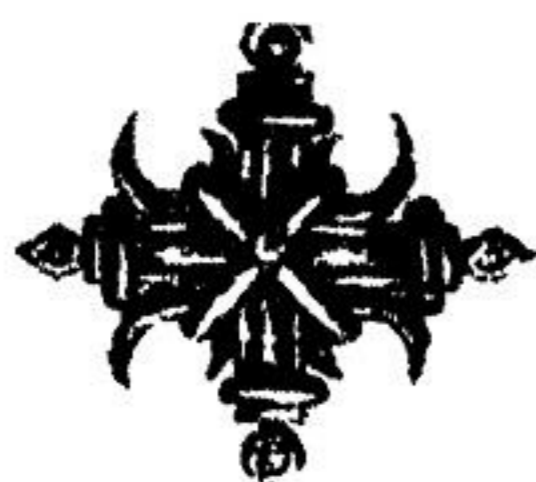
52. Słowski K. Lech-eponim. – Słownik Starożytności Słowiańskich. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967. – T.3. – Cz.1.

53. Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon // Monumenta Germanicae Historica/ Scriptorum Rerum Germanicarum. Nova Series. – Berolini, 1935. – T.9.

54. Wasilewski T. Historia Bulgarii. – Wrocław, 1983.

55. Wasilewski T. Morawskie państwo // Słownik starożytności słowiańskich. – Wrocław, 1965. – T. 3. – Cz. 1.

44 a. Buko A., Sobkowiak-Tabaka I. Bodzia: unique Viking age cemetery with chamber-like graves from central Poland // Interdisciplinary Medieval Studies. – Vol. II: Scandinavian Culture in Medieval Poland. – Wrocław, 2013. – S. 353–371.

XVIII
Микола

ВОЛИНСЬКА КНЯЖА
ДИНАСТІЯ В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХІІІ СТ.
(КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ
І ПРОБЛЕМА «БУФЕРНИХ
ТЕРИТОРІЙ»)

« Луцьк

В другій половині ХІІІ ст. до волинської княжої династії руський літописець відносив тільки нащадків Володимирського князя Романа Мстиславича (Див. Додаток №1), який з 1199 року володів ще й Галичем та Перемишлемⁱⁱ (Див. Додаток №2). Після загибелі Романа, в серпні 1205 рокуⁱⁱⁱ, створена ним держава перейшла у спадщину до його малолітніх синів^{iv} (Данила і Василька Романовичів), але за відсутності в правлячій сім'ї дорослих чоловіків проіснувала лише до 1206 року. Тоді у південно-західній Русі розпочалася кривава міжусобна війна, в якій Романові діти, практично, на сім років втратили свою державну суверенність^v. Лише в жовтні 1213 року, за підтримки володимирського боярства, вони отримали в управління від своїх дорослих родичів Каменець^{vi}. В травні 1214 року під їхнє управління переходять Тихомль та Перемиль^{vii} і тільки восени 1214 року брати оволодівають стольним городом Володимиром^{viii}. Взимку 1218 року Романовичі забирають у малопольського князя Берестій^{ix}, в грудні 1227 року займають частину Луцького княжіння^x, в березні 1228 року - Чорторийськ^{xi}, восени 1228 року - Межибоже^{xii}, а на весні 1234 року підпорядковують своїй владі Белзьке княжіння^{xiii} (Див. Додатки №3-7).

Протягом 1234 -1236 років Данило Романович робить ряд невдалих спроб зайняти Галич^{xiv}, але невдовзі залишає свої наміри і домовляється з братом Васильком про розподіл «волинської посполотчини» на дві суверенні держави. Данило тоді отримав у володіння Угровське, Белзьке і Луцьке княжіння (без Дорогобужа і Шумська), а Василько - Володимирське княжіння (разом з Берестієм). Через рік Данило Романович переносить свою резиденцію з Угровська в новозбудований Холм, а в наступному, 1238 році, повертає в сімейне володіння Дорогичин^{xv} та захоплює Перемишль і Галич^{xvi}. Для утримання контролю над приєднаними територіями Данило переїжджає у Галич, де наново проходить процедуру інтронізації^{xvii}. Якби після сходження Данила на Галицький стіл династія Романовичів юридично, залишилась неподільною, то нам